

М. С. Пашкевич,
д. е. н., професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і аудиту,
Національний технічний університет "Дніпровська політехніка"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3012-1690>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.23.14

ЕТИЧНИЙ КОД ПРОФЕСІЙНОГО БУХГАЛТЕРА В АРХІТЕКТОНІЦІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ "ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ": ВІД НОРМАТИВНОСТІ ДО ПРАКТИКИ ПРОФЕСІЙНИХ СУДЖЕНЬ

М. Pashkevych,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the International Relations
and Audit Department, Dnipro University of Technology

THE PROFESSIONAL ACCOUNTANT'S CODE OF ETHICS IN THE ARCHITECTONICS
OF THE "ACCOUNTING AND TAXATION" SPECIALTY: FROM NORMATIVITY
TO THE PRACTICE OF PROFESSIONAL JUDGMENT

У статті окреслено проблематику невідповідності між нормативно закріпленими обов'язковими або рекомендованими правилами для професійних бухгалтерів і аудиторів в етичному кодексі та їх практичним втіленням у спеціальності "Облік і оподаткування", що впливає на якість професійних суджень фахівців, які здобувають вищу освіту з обліку і аудиту. Мета дослідження — обґрунтувати, як етичні принципи набувають операційного змісту в архітектоніці спеціальності "Облік і оподаткування" для підтримки практики професійних суджень в обліку та аудиті. Висунуто припущення, що відповідність "принцип — загроза — запобіжник — очікуваний ефект" знижує етичні ризики й підвищує якість рішень. Методична основа дослідження охоплює розроблену рамку відповідності між принципами кодексу та вузлами професійної методології (визнання, оцінка, розкриття; професійне судження; контроль якості), вираження принципів у вимірюваних індикаторах, а також аналіз типових етичних дилем за матрицею "принцип — загроза — запобіжник — рішення". На цій основі запропоновано інструменти: рубрику оцінювання професійних суджень (п'ять критеріїв), чек-лист запобіжників для освітніх курсів і стислі рекомендації щодо включення етичних елементів до результатів навчання з базовими показниками моніторингу. Результати дослідження сприяють гармонізації підготовки фахівців і практик підтвердження їх професійного рівня, посилюють прозорість рішень та узгодженість із міжнародними вимогами до якості бухгалтерських та аудиторських послуг.

The article explores the critical issue of the persistent misalignment between the formally codified, either mandatory or recommended, ethical standards established for professional accountants and auditors, and their actual implementation in the educational and professional context of the "Accounting and Taxation" specialty. This discrepancy directly influences the quality of professional

judgment formed during higher education and later practiced in the fields of accounting and auditing. The study is grounded in the recognition that while ethical norms are well-articulated in regulatory documents, their operational embodiment in academic curricula, training environments, and real-life decision-making remains inconsistent and fragmented.

The main objective of this research is to substantiate how ethical principles can be transformed from abstract normative constructs into actionable elements within the structural and methodological architectonics of the "Accounting and Taxation" specialty. This transformation is essential for cultivating professional judgment as a core competence and for mitigating ethical risks in professional activities. The hypothesis posits that a coherent and systematic alignment of the sequence "ethical principle — identified threat — applied safeguard — anticipated effect" contributes significantly to reducing ethical vulnerability and enhancing the reliability, transparency, and legitimacy of professional decisions.

The methodological basis of the study includes: the development of a conceptual compliance framework that maps the ethical principles enshrined in the Code of Ethics onto the key methodological components of the profession—namely recognition, measurement, disclosure, the formation and exercise of professional judgment, and quality control. Additionally, the research operationalizes ethical principles through measurable indicators that can be embedded into educational assessments and professional evaluations. A matrix model is used to analyze typical ethical dilemmas, structured as "principle — threat — safeguard — solution", allowing for the modeling of ethically sound decision-making scenarios.

Based on this framework, several applied tools are proposed to support the integration of ethics into the educational and professional preparation of accountants and auditors: (1) an evaluation rubric for assessing professional judgment using five clearly defined criteria; (2) a safeguards checklist for designing and reviewing educational content; and (3) concise recommendations for embedding ethical components into intended learning outcomes, supported by key performance indicators for ongoing monitoring.

The findings of this study are aimed at enhancing the coherence between academic training and professional validation practices, fostering a culture of ethical responsibility, and ensuring that graduates are adequately prepared to meet the ethical demands of the accounting and auditing professions. Moreover, the results contribute to strengthening the transparency and quality of professional judgments in accordance with international standards governing financial reporting and assurance services.

Ключові слова: облік, аудит, етика професійного бухгалтера, архітектоніка спеціальності, облік і оподаткування, професійне судження, етичні ризики, якість рішень.

Key words: accounting, audit, professional accountant's ethics, architectonics of the specialty, accounting and taxation, professional judgment, ethical risks, decision quality.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У фокусі даного дослідження — розрив між нормативною визначеністю етичного кодексу професійного бухгалтера та його реальним втіленням у архітектоніці спеціальності "Облік і оподаткування", що забезпечує якість професійних суджень в обліку та аудиті. Під нормативною визначеністю етичного кодексу професійного бухгалтера слід розуміти ступінь його формального закріплення як набору обов'язкових (або імперативно-рекомендованих) правил для професійних бухгалтерів і аудиторів: що саме вважається належною поведінкою, для кого і коли це діє, як це тлумачити та контролювати, і які наслідки мають порушення. Попри наявність усталених принципів (добросовісність, об'єктивність, професійна компетентність і належна ретельність, конфіденційність, професійна поведінка), на практиці вони

часто не виражаються у вимірюваних індикаторах, стандартизованих процедурах та інструментах контролю якості, придатних для повсякденних рішень бухгалтера й аудитора та для освітніх траєкторій підготовки фахівців. Проблема полягає в тому, що без чіткого зв'язку "принцип → загроза → запобіжник → очікуваний ефект" етика лишається декларативною, а професійні судження — надмірно залежними від індивідуальної інтерпретації, організаційного тиску і мінливої регуляторної кон'юнктури.

Актуальність даного дослідження для Української та світової практики обумовлена наступним. По-перше, у глобальній економіці довіра інвесторів і стейкхолдерів напряму залежить від передбачуваності та відтворюваності професійних суджень: формалізація етичних принципів у конкретні індикатори, рубрики оцінювання і чек-

листи знижують інформаційний ризик, посилюють якість підтвердження та поліпшують доступ до капіталу. Для України це критично на тлі інтеграції до європейського ринку, післявоєнного відновлення та конкуренції за інвестиції. По-друге, швидка цифровізація, поява аналітики на основі великих даних і використання алгоритмічних інструментів у звітності та аудиті ускладнюють контекст прийняття рішень: у таких умовах етичні принципи мають відповідати процедурам управління упередженнями, конфліктами інтересів і технологічними ризиками, інакше автоматизація лише тиражуватиме помилки та неетичні практики; для міжнародної спільноти це питання сумісності методів, а для України — ще й питання гармонізації з європейськими підходами до комплаєнсу й якості. По-третє, зберігається розрив між освітою і практикою: навчальні результати рідко містять чіткі етико-орієнтовані критерії судження, а внутрішні політики підприємств та аудиторських фірм — уніфіковані рубрики та матриці рішень. Натомість подолання цього розриву через верифіковані інструменти (рамки відповідності, рубрики оцінювання) підвищує ефективність підготовки фахівців і керованість процесу забезпечення якості на рівні організації. Якщо цю проблему ігнорувати, посилюється варіативність і непрозорість професійних суджень, зростатимуть обліково-аудиторські ризики, конфлікти інтересів і ймовірність помилок або шахрайства; ослабне довіра до фінансової звітності та аудиторських висновків, підвищаться витрати на контроль і врегулювання спорів, погіршиться інвестиційний клімат і доступ до фінансування. Для України це означатиме ускладнення регуляторної конвергенції з європейськими вимогами, репутаційні втрати та гальмування відновлення; для світової практики — подальшу фрагментацію стандартів якості надання бухгалтерських та аудиторських послуг.

АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

У сучасному науковому дискурсі посилюється увага до етичних принципів та професійного судження як ключових складових підготовки та практики професійних бухгалтерів і аудиторів. Зростає усвідомлення того, що лише нормативного кодифікування недостатньо для забезпечення якості облікових рішень в умовах ризиків, тиску з боку зацікавлених сторін і невизначеності середовища. Одним із ключових напрямів досліджень є вивчення впливу етичного клімату, організаційної культури та професійних стандартів на якість професійного судження. Наприклад, Alrabba H.M. [1, с. 54—60] емпірично довів, що дотримання кодексу етики значущо впливає на якість професійного судження аудиторів. У подібному контексті Musa B.K. [2, с. 224—236] аналізує етичні проблеми в обліковій практиці Нігерії та наголошує на важливості професіоналізму та етичної відповідальності в складанні фінансової звітності.

Професійне судження є не лише елементом стандартів, але й предметом окремого аналізу. Вчені Tirdea O.V. та Măsa A.I. [3, с. 304—318] у бібліометричному дослідженні виявили зростання кількості публікацій на тему професійного судження в обліку та аудиті, що свідчить про систематичне теоретико-методологічне осмислення поняття. Водночас Дерун І. [4, с. 25—29] розкриває

суть професійного судження у вітчизняному контексті, підкреслюючи потребу в його нормативному та освітньому підкріпленні.

Вектор цифровізації обліку, зокрема в контексті ESG-пріоритетів, розглянуто у праці Homotiuk A., Mazuryk V. [5, с. 365—382], де автори акцентують увагу на ролі цифрових інструментів у підтримці професійних рішень і аналітики. Ці аспекти органічно пов'язані з етичною відповідальністю, яка, як зазначають Ishwara P. та Mekonnen N. [6, с. 581—608], формується в умовах певного типу етичного клімату організації.

Українські дослідники також активно долучаються до дискусії. Мулик Я. [7] наголошує, що дотримання етики аудитора є підґрунтям довіри до професії. Практичне значення чинників середовища та умов праці в аудиті висвітлено в дослідженні авторського колективу на чолі з Nugrahanti T.P. [8, с. 220—235], які виявили тісний зв'язок між якістю робочого середовища аудитора та якістю професійного судження.

Розгляд нормативної бази етики бухгалтерів подано у публікації [9], де автори аналізують принципи та стандарти професійної етики й наголошують на необхідності практичного механізму їх дотримання. Аналогічно, Кундря-Висоцька О. разом зі співавторами [10, с. 89—102] підкреслюють значення професійного судження як інструмента якісного прийняття рішень в обліковій системі, наголошуючи на його розвитку в контексті підвищення якості фінансової інформації.

Фоміна О., Ромашко О. та Семенова С. [11] акцентують на проблемних аспектах дотримання етичних норм у професії бухгалтера, зокрема в умовах тиску з боку керівництва. Питання зовнішнього контролю також висвітлює Freihart A.R. з колегами [12, с. 201—212], досліджуючи, як етичні положення впливають на зміну зовнішнього аудитора в країнах, що розвиваються.

Nguyen L.A. та співавтори [14, с. 325—354] встановили, що організаційна культура безпосередньо впливає на етичні наміри та судження бухгалтерів, а West A., Bickby S. [15, с. 120—145] запропонували підхід на основі аристотелівської практичної мудрості як етичного каркасу для прийняття рішень у складних облікових ситуаціях.

Цікавою є перспектива, представлена у [16, с. 1281—1299], де вчені вивчають ісламську етику праці в контексті поведінкового обліку, демонструючи культурну варіативність етичних кодексів у професії.

Таким чином, аналіз наукової літератури засвідчує широку палітру підходів до розуміння етичної відповідальності бухгалтера та професійного судження — від нормативного до поведінкового й організаційного. Попри це, зберігається дослідницький геп щодо практичного втілення етичних принципів у межах конкретних освітніх програм та прикладних рішень в обліку, що вимагає подальших досліджень.

ЦІЛІ СТАТТІ

Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування та прикладна демонстрація того, як етичний кодекс професійного бухгалтера практично втілюється в архітектоніці спеціальності "Облік і оподаткування" для підтримки практики професійних суджень в обліку та аудиті. Це дозволить підвищити прозорість облікових

Таблиця 1. Концептуальна рамка відповідності між фундаментальними принципами етичного кодексу професійного бухгалтера та ключовими методологічними вузлами облікової та аудиторської практики

Етичний принцип	Методологічний вузол	Потенційний ризик	Операційний орієнтир
Добросовісність	Визнання	Маніпуляція фактами	Пріоритет змісту над формою
Об'єктивність	Оцінка	Упереджене вимірювання	Незалежне джерело оцінки
Професійна компетентність і ретельність	Професійне судження	Некваліфіковані або поверхневі рішення	Документоване обґрунтування, консультування
Конфіденційність	Розкриття	Розголошення чутливої інформації	Політика конфіденційності, обмеження доступу
Професійна поведінка	Внутрішній контроль якості	Формалізм, нехтування контролем	Система перевірок, етичне лідерство

Джерело: сформовано на основі авторських досліджень.

суджень професіоналів в галузі обліку і аудиту, зміцнити якість аудиторських висновків та вдосконалити результати навчання і внутрішні процедури забезпечення якості у професійному середовищі.

Для досягнення поставленої мети вирішено такі дослідницькі завдання: побудовано стислу концептуальну рамку відповідності між принципами етичного кодексу (добросовісність, об'єктивність, професійна компетентність і належна ретельність, конфіденційність, професійна поведінка) та ключовими вузлами методології обліку й аудиту (визнання, оцінка, розкриття; професійне судження; внутрішній контроль якості); втілено зазначені принципи у вимірювані індикатори; проаналізовано три типові етичні дилеми за матрицею "принцип — загроза — запобіжник — рішення" з ідентифікацією прогалин інтеграції етики; розроблено рубрику оцінювання професійних суджень за п'ятьма критеріями, чек-лист запобіжників для освітніх курсів і рекомендації щодо включення етичних елементів до результатів навчання з окресленням базових показників моніторингу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Архітектоніка спеціальності "Облік і оподаткування" являє собою складну, багаторівневу інституційну структуру, що охоплює законодавчі, освітні та професійні механізми, які регулюють діяльність професійного бухгалтера. Ця архітектоніка функціонально закріплена у служінні суспільному інтересу, що є наріжним каменем професійної етики. Тому професійні бухгалтери стикаються з подвійним викликом, який вимагає етичного застосування норм у двох ключових, часто конфліктних, сферах: фінансова звітність та оподаткування.

Перехід від жорстких правил (rule-based) до стандартів, заснованих на принципах (principles-based), став необхідністю не лише з технічної точки зору, а й з погляду зміни професійного мислення. Це вимагає від професійних бухгалтерів перетворення на фахівців, здатних до комплексного етичного прийняття рішень. Якщо стандарти, засновані на принципах, підвищують якість обліку та його релевантність, фокусуючись на еко-

номічній сутності операцій, то етичний кодекс (нормативність) виступає як критичний механізм контролю якості. Він гарантує, що гнучкість у професійному судженні залишається узгодженою із суспільним інтересом.

Універсальна нормативна база Міжнародного кодексу етики для професійних бухгалтерів має бути інтегрована в локальну архітектоніку спеціальності та включати 5 фундаментальних етичних принципів, які визначають стандарт поведінки професійного бухгалтера: чесність (Integrity), об'єктивність (Objectivity), професійна компетентність і належна ретельність (Professional Competence and Due Care), конфіденційність (Confidentiality) та професійна поведінка (Professional Behavior). Разом з тим, з'являються нові сфери діяльності професійних бухгалтерів, які часто не мають детальних, усталених правил, що прямо вимагає значно більшої критичності професійного судження професійних бухгалтерів та аудиторів. Отже, архітектоніка спеціальності "Облік і оподаткування" не може спиратися на застарілі навчальні плани; вона повинна готувати професійних бухгалтерів до застосування вище зазначених принципів у нових, амбівальних і складних умовах під час вирішення етичних дилем.

Професійний бухгалтер повинен глибоко розуміти факти та обставини при застосуванні професійного судження, яке виступає як необхідний міст між ідентифікацією потенційного порушення та ефективною імплементацією відповідного заходу безпеки. Таким чином, ці принципи функціонують як нормативні фільтри, через які повинні проходити всі професійні судження професійних бухгалтерів та аудиторів. Успішна практика професійного судження можлива лише в тому випадку, якщо професійний бухгалтер точно ідентифікує факти, вибирає розумний курс дій та підтверджує, що цей курс узгоджується з необхідним етичним результатом.

Одним із базових завдань дослідження є формування концептуальної рамки, яка відображає логіку відповідності між фундаментальними принципами етичного кодексу професійного бухгалтера та ключовими методологічними вузлами, що визначають якість облікової та аудиторської практики (табл. 1). Така рамка покликана трансформувати етику з декларативного рівня в

Таблиця 2. Вимірювані індикатори реалізації етичних принципів у методології обліку та аудиту

Етичний принцип	Індикатор дотримання
Добросесність	Наявність підтвердження фактів у первинних документах; відсутність викривлень у визнанні операцій
Об'єктивність	Використання незалежних джерел оцінки; обґрунтування методу оцінювання
Професійна компетентність і ретельність	Документування суджень; використання актуальних стандартів; участь у РРД
Конфіденційність	Відсутність витоку інформації; наявність політики захисту даних
Професійна поведінка	Дотримання внутрішніх процедур; наявність внутрішнього контролю

Джерело: сформовано на основі авторських досліджень.

операційну систему координат, що підтримує ухвалення професійних рішень у сфері обліку й аудиту.

Запропонована рамка будується на трьох логічних рівнях: (1) етичний принцип, як первинна нормативна основа; (2) методологічний вузол професійної діяльності, де цей принцип реалізується на практиці; (3) етичний ризик, який виникає у разі порушення або нехтування принципом у відповідному вузлу; (4) очікуваний ефект — тобто методичний або процедурний орієнтир, який забезпечує реалізацію принципу.

Так, принцип добросесності (або добросовісності) безпосередньо реалізується у процедурі визнання фактів господарського життя, адже саме на цьому етапі формується підґрунтя достовірності фінансової інформації. Дотримання цього принципу передбачає своєчасне та обґрунтоване визнання активів, зобов'язань, доходів і витрат відповідно до їх економічної сутності. Невиконання цієї вимоги створює ризик свідомого викривлення показників з метою маніпуляції результатами діяльності. Орієнтиром для мінімізації таких ризиків є застосування процедур аналізу сутності операцій та принципу пріоритету змісту над формою.

Принцип об'єктивності тісно пов'язаний із процедурою оцінки, тобто вартісного вимірювання облікових об'єктів. Його дотримання вимагає неупередженого, документально підтвердженого підходу до визначення вартості активів і зобов'язань, особливо у випадках вибору між альтернативними методами оцінювання — наприклад, історичною вартістю чи справедливою. Порушення об'єктивності проявляється у свідомому завищенні або заниженні вартостей на користь окремих сторін. Ефективним орієнтиром у цьому контексті виступає використання незалежних джерел оцінки та чітке обґрунтування обраної моделі вимірювання.

Наступний принцип — професійна компетентність і належна ретельність — знаходить своє практичне втілення у сфері професійного судження. Це особливо актуально в ситуаціях, де стандарти не надають однозначних рішень. Компетентність передбачає наявність глибоких теоретичних знань і професійного досвіду, а ретельність — уважність до деталей і врахування потенційних наслідків прийнятих рішень. Відсутність одного або обох елементів призводить до неякісних, поверхневих або хибних суджень, що спотворюють облікову інформацію. Запобігти цьому дозволяє постійне

професійне навчання, документування логіки судження та консультації з фахівцями у складних випадках.

Принцип конфіденційності найбільш чітко проявляється у процесах розкриття інформації у фінансовій звітності, де важливо дотримати баланс між прозорістю та захистом комерційної таємниці. У випадках, коли аудиторі або бухгалтери необережно розголошують чутливу інформацію, можуть виникати як юридичні, так і репутаційні ризики для підприємства. Орієнтирами для зниження таких ризиків є дотримання внутрішньої політики щодо розкриття інформації, а також узгодження загальних формулювань з керівництвом компанії.

Зрештою, принцип професійної поведінки знаходить своє практичне вираження у механізмах внутрішнього контролю якості, які є фундаментальними для дотримання етичних і професійних стандартів. Поверхнє ставлення до процедур контролю створює ризик формального дотримання стандартів або повного їх ігнорування, що відкриває шлях до професійних зловживань. Етична практика у цьому контексті забезпечується через впровадження систем внутрішнього аудиту, незалежний перегляд звітності та культивування етичного лідерства всередині організації.

Таким чином, концептуальна рамка демонструє, що етичні принципи не є абстрактними нормами, а мають конкретне застосування в ключових етапах обліково-аудиторської методології. Вона слугує підґрунтям для подальшої розробки інструментів оцінювання суджень, запобіжників і моніторингу етичної поведінки.

Для переведення етичних принципів із декларативного рівня на практичний — рівень було здійснено їх трансформацію у вимірювані індикатори, які можуть використовуватися для моніторингу якості етичної поведінки та професійних суджень у сфері обліку і аудиту. Такі індикатори дозволяють виявити рівень дотримання принципів у реальному освітньому та практичному контексті.

Кожен з п'яти принципів етичного кодексу було співвіднесено із відповідними етичними індикаторами, розробленими на основі якісних характеристик фінансової звітності (табл. 2).

Побудована концептуальна рамка відповідності між етичними принципами та методологічними вузлами професійної діяльності бухгалтерів створює підґрунтя для подальшої операціоналізації етики в обліковій практиці.

Таблиця 3. Рубрика оцінювання професійного судження бухгалтера

Критерій оцінювання	Рівень 1 (незадовільно)	Рівень 2 (достатньо)	Рівень 3 (відмінно)
Етична обґрунтованість рішення	Відсутнє розуміння етичного принципу	Згадано принцип, але без повного аналізу	Чітко ідентифіковано етичний принцип і ризик
Методологічна відповідність	Рішення суперечить стандартам	Часткова відповідність стандарту	Повна відповідність обраному методу / стандарту
Аргументованість та прозорість судження	Аргументація відсутня або поверхнева	Є пояснення, але недостатньо доказів	Судження повністю обґрунтоване з прикладами
Усвідомлення наслідків рішення	Не враховано вплив на зацікавлені сторони	Зазначено наслідки загально	Проведено аналіз впливу на кілька сторін
Готовність до перегляду / рефлексія	Відсутнє критичне мислення	Обмежена відкритість до критики	Демонструє відкритість і гнучкість у судженні

Джерело: сформовано на основі авторських досліджень.

З метою переведення абстрактних етичних норм у вимірювані та керовані елементи, наступним етапом дослідження стало формулювання індикаторів дотримання принципів у контексті реальних облікових процедур. Одночасно, для оцінки ефективності застосування етичних норм у складних практичних ситуаціях було здійснено аналіз типових етичних дилем, що дозволило ідентифікувати прогалини між нормативною етикою та її фактичним впровадженням у професійному середовищі.

Якісний аналіз трьох типових етичних ситуацій дозволив змодельовати потенційні дилеми у сфері бухгалтерського обліку та аудиту. Для цього використано матрицю "принцип — загроза — запобіжник — рішення", яка дозволяє виявити слабкі місця інтеграції етики в методологію облікової діяльності. Використання матриці дозволило чітко ідентифікувати, що хоча формальні етичні положення існують, практична їх реалізація в умовах конкретних ситуацій залежить від наявності внутрішніх політик, механізмів контролю та освітніх елементів, які формують рефлексивну етичну компетентність. Найбільшими прогалинами виявилися: відсутність процедур реагування на етичний тиск, неформалізованість перевірки незалежності експертів та слабка операціоналізація принципу конфіденційності.

Дилема 1. Тиск керівництва на маніпулятивне визнання доходу наприкінці звітного періоду.

Принцип: доброчесність. **Загроза:** тиск з боку керівництва. **Запобіжник:** документоване обґрунтування економічної сутності операції; залучення колегіально обговорення. **Рішення:** відтермінування визнання доходу відповідно до стандартів; інформування вищого рівня управління про ризик викривлення. Виявлена прогалина: відсутність політики з протидії тиску у внутрішньому середовищі компанії

Дилема 2. Використання пов'язаного оцінювача при визначенні справедливої вартості активів.

Принцип: об'єктивність. **Загроза:** конфлікт інтересів. **Запобіжник:** обов'язкова перевірка незалежності дже-

рела; альтернативна оцінка. **Рішення:** заміна оцінювача; проведення оцінки за методом ринкового порівняння. Виявлена прогалина: відсутність процедур перевірки незалежності сторонніх експертів.

Дилема 3. Обговорення фінансового стану клієнта з колегою поза межами офісу.

Принцип: конфіденційність. **Загроза:** несанкціоноване розголошення. **Запобіжник:** політика конфіденційності; обмеження зовнішніх обговорень. **Рішення:** нагадування про внутрішні правила комунікації; самоусунення від подальшого обговорення. Виявлена прогалина: недостатня інтеграція етичних норм у корпоративну культуру.

Завершальним етапом дослідження стало створення практично орієнтованих інструментів, покликаних забезпечити впровадження етичних принципів у процеси професійного формування, освітньої підготовки та оцінювання майбутніх фахівців з обліку та аудиту. Відповідно до виявлених вузлів професійної методології та зафіксованих прогалин у реалізації етичних норм, запропоновано три взаємодоповнюючі інструменти: рубрику оцінювання професійних суджень, чек-лист етичних запобіжників для освітніх курсів, а також рекомендації щодо інтеграції етики у результати навчання з окресленням базових показників моніторингу.

Перший інструмент — рубрика оцінювання професійних суджень (табл. 3) — має на меті забезпечити об'єктивне, структуроване та прозоре оцінювання якості прийнятих рішень студентами та практиками у змодельованих або реальних облікових ситуаціях. Така рубрика дозволяє здійснювати як формувальне оцінювання (у процесі навчання), так і підсумкове (у контексті атестації чи сертифікації), забезпечуючи зворотний зв'язок для розвитку етичної компетентності.

Другий інструмент — чек-лист етичних запобіжників для освітніх курсів — розроблений як засіб самоперевірки викладачів при проектуванні або оновленні змісту навчальних дисциплін у галузі обліку, аудиту та бізнес-

етики. Його впровадження сприяє цілісній інтеграції етичної компоненти в навчальний процес. Зокрема, чек-лист дозволяє виявити, чи забезпечено на курсі: (1) наявність кейсів з етичним змістом; (2) включення матриці "принцип — загроза — запобіжник — рішення"; (3) обговорення реальних етичних порушень у професії; (4) проведення симуляційних завдань або рольових ігор; (5) рефлексивний компонент для самостійного етичного аналізу. Таким чином, інструмент орієнтований не лише на зміст, а й на активні методи формування етичного мислення.

Перехід до третього інструмента зумовлений необхідністю системного моніторингу сформованості етичних компетентностей у студентів. Для цього запропоновано рекомендації щодо включення етичних елементів до програмних результатів навчання (ПРН) з чіткими індикаторами вимірювання. Наприклад, такі результати, як "здатен(на) ідентифікувати етичні ризики в професійних ситуаціях", "використовує етичні принципи при формулюванні облікових рішень", "усвідомлює наслідки професійного судження для зацікавлених сторін" можуть бути операціоналізовані через базові показники моніторингу. Серед таких показників: кількість кейсів з етичними дилемами в курсі, частота використання матриці запобіжників, результати тематичного тестування з етики, активність студентів у рефлексивному аналізі.

Таким чином, сукупне використання трьох інструментів — рубрики оцінювання, чек-листа запобіжників та моніторингових рекомендацій — забезпечує системну підтримку етичної складової в підготовці майбутніх бухгалтерів. Це сприяє не лише дотриманню формальних вимог професійних стандартів, але й формуванню культури етичної відповідальності як невід'ємної частини професійної ідентичності.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження підтверджують, що ефективна інтеграція принципів етичного кодексу в архітектоніку спеціальності "Облік і оподаткування" можлива лише за умови їхньої операціоналізації через ключові методологічні вузли професійної діяльності. Побудована концептуальна рамка відповідності між принципами доброчесності, об'єктивності, професійної компетентності, конфіденційності та професійної поведінки і такими вузлами, як визнання, оцінка, професійне судження, розкриття інформації та внутрішній контроль якості, дозволяє зробити етику дієвим інструментом формування якісних професійних рішень. Перехід від нормативності до практики було здійснено через розробку вимірюваних індикаторів, аналіз типових етичних дилем за матрицею "принцип — загроза — запобіжник — рішення", а також створення практичних інструментів: рубрики оцінювання професійних суджень, чек-листа етичних запобіжників для освітніх курсів і рекомендацій щодо інтеграції етичної складової до результатів навчання з моніторинговими показниками. Запропонований підхід сприяє гармонізації освітнього і професійного середовищ, зменшенню етичних ризиків та підвищенню прозорості рішень у сфері обліку й аудиту відповідно до міжнародних вимог.

Література:

1. Alrabba H.M. Measuring the impact of code of ethics on the quality of auditors' professional judgment. *Journal of Governance and Regulation*. 2016. No. 5 (4). P. 54—60. DOI: https://doi.org/10.22495/jgr_v5_i4_p4
2. Musa B.K. Professionalism and Ethics of Accounting in Financial Reporting: An Overview of Nigerian Scenerio. *European Scientific Journal*. 2019. No. 15 (25). P. 224—236. DOI: <https://doi.org/10.19044/esj.2019.v-15n25p224>
3. Tirdea O.V., Maca A.I. A Bibliometric Analysis of the Concept of Professional Judgment in Accounting and Financial Auditing Versus Jurisprudence. *Proceedings of the International Conference on Business Excellence*. 2025. No. 19 (1). P. 304—318. DOI: <https://doi.org/10.2478/picbe-2025-0026>
4. Derun I. Improvement of the essence of professional judgment in accounting of Ukraine. *Technology Audit and Production Reserves*. 2017. No. 2(4 (34)). P. 25—29. DOI: <https://doi.org/10.15587/2312-8372.2017.98277>
5. Homotiuk A., Mazuryk V. An integrated digital approach to accounting and analytical support of enterprise investment activity considering ESG priorities. *Economic Analysis*. 2025. No. 35 (1). P. 365—382. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2025.01.365>
6. Ishwara P., Mekonnen N. The role of ethical climate types in professional accountants' ethical decision-making: a necessary condition analysis (NCA). *Accounting Research Journal*. 2025. No. 38 (5—6). P. 581—608. DOI: <https://doi.org/10.1108/ARJ-01-2025-0028>
7. Мулик Я. Дотримання професійної етики аудиторів як запорука довіри до професії. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-27>
8. Nugrahandi T.P., Lysandra S., Ashari H. Auditor Work Environment and Professional Judgment in Audit: Evidence from Indonesia. *Australasian Accounting, Business and Finance Journal*. 2024. No. 18 (4). P. 220—235. DOI: <https://doi.org/10.14453/aabfj.v18i4.12>
9. Ніколашин А.О., Скрипник С.В. Принципи та стандарти бухгалтерської етики: аналіз основних положень та їх застосування на практиці. *Ефективна економіка*. 2024. № 8. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.13>
10. Кундря-Висоцька О., Вагнер І., Демко І. Екстраполяція професійного судження в обліковій системі: значення та вплив на розвиток. *Вісник економіки — Herald of Economics*. 2023. № 2. С. 89—102. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2023.02.089>
11. Фоміна О., Ромашко О., Семенова С. Професійна етика бухгалтерів: її особливості та проблемні аспекти дотримання етичних принципів. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-42>
12. Freihat A.R., Al-Shaar I.H., Farahn A. Code of ethics for professional accountants and change the external auditor: A study of the emerging markets. *Corporate Ownership and Control*. 2021. No. 18 (3). P. 201—212. DOI: <https://doi.org/10.22495/cocv-18i3art16>
13. Alrabba H.M. Measuring the impact of code of ethics on the quality of auditors' professional judgment.

Journal of Governance and Regulation. 2016. No. 5 (4). P. 54—60. DOI: https://doi.org/10.22495/jgr_v5_i4_p4

14. Nguyen L.A., Dellaportas S., Vesty G.M., Pham V.A.T., Jandug L., Tsahuridu E. The influence of organisational culture on corporate accountants' ethical judgement and ethical intention in Vietnam. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. 2022. Vol. 35. No. 2. P. 325—354. DOI: <https://doi.org/10.1108/AAAJ-05-2020-4573>

15. West A., Buckby S. Professional judgement in accounting and Aristotelian practical wisdom. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. 2023. Vol. 36. No. 1. P. 120—145. DOI: <https://doi.org/10.1108/AAAJ-09-2020-4949>

16. Caniago I., Yuliansyah Y., Dewi F.G., Komalasari A. Islamic work ethic in behavioral accounting. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*. 2023. Vol. 14. No. 8. P. 1281—1299. DOI: <https://doi.org/10.1108/JIABR-05-2021-0152>

References:

1. Alrabba, H.M. (2016), "Measuring the impact of code of ethics on the quality of auditors' professional judgment", *Journal of Governance and Regulation*, vol. 5, no. 4, pp. 54—60. DOI: https://doi.org/10.22495/jgr_v5_i4_p4

2. Musa, B.K. (2019), "Professionalism and Ethics of Accounting in Financial Reporting: An Overview of Nigerian Scenerio", *European Scientific Journal*, vol. 15, no. 25, pp. 224—236. DOI: <https://doi.org/10.19044/esj-2019.v15n25p224>

3. Tirdea, O.V. and Maca, A.I. (2025), "A Bibliometric Analysis of the Concept of Professional Judgment in Accounting and Financial Auditing Versus Jurisprudence", *Proceedings of the International Conference on Business Excellence*, vol. 19, no. 1, pp. 304—318. DOI: <https://doi.org/10.2478/picbe-2025-0026>

4. Derun, I. (2017), "Improvement of the essence of professional judgment in accounting of Ukraine", *Technology Audit and Production Reserves*, no. 2 (4 (34)), pp. 25—29. DOI: <https://doi.org/10.15587/2312-8372.2017.98277>

5. Homotiuk, A. and Mazuryk, V. (2025), "An integrated digital approach to accounting and analytical support of enterprise investment activity considering ESG priorities", *Economic Analysis*, vol. 35, no. 1, pp. 365—382. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2025.01.365>

6. Ishwara, P. and Mekonnen, N. (2025), "The role of ethical climate types in professional accountants' ethical decision-making: a necessary condition analysis (NCA)", *Accounting Research Journal*, vol. 38, no. 5—6, pp. 581—608. DOI: <https://doi.org/10.1108/ARJ-01-2025-0028>

7. Mulyk, Ya. (2023), "Compliance with professional ethics of the auditor as a guarantee of trust in the profession", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-27>

8. Nugrahanti, T.P., Lysandra, S. and Ashari, H. (2024), "Auditor Work Environment and Professional Judgment in Audit: Evidence from Indonesia", *Australasian Accounting, Business and Finance Journal*, vol. 18, no. 4, pp. 220—235. DOI: <https://doi.org/10.14453/aabfj.v18i4.12>

9. Nikolashyn, A.O. and Skrypyk, S.V. (2024), "Principles and standards of accounting ethics: analysis

of the main provisions and their application in practice", *Efektivna ekonomika*, vol. 8. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.13>

10. Kundria-Vysots'ka, O., Vahner, I. and Demko, I. (2023), "Extrapolation of professional judgment in the accounting system: significance and impact on development", *Herald of Economics*, vol. 2, pp. 89—102. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2023.02.089>

11. Fomina, O., Romashko, O. and Semenova, S. (2022), "Professional ethics of accountants: its features and problematic aspects of compliance with ethical principles", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-42>

12. Freihat, A.R., Al-Shaar, I.H. and Farahn, A. (2021), "Code of ethics for professional accountants and change the external auditor: A study of the emerging markets", *Corporate Ownership and Control*, vol. 18, no. 3, pp. 201—212. DOI: <https://doi.org/10.22495/cocv18i3art16>

13. Alrabba, H.M. (2016), "Measuring the impact of code of ethics on the quality of auditors' professional judgment", *Journal of Governance and Regulation*, vol. 5, no. 4, pp. 54—60. DOI: https://doi.org/10.22495/jgr_v5_i4_p4

14. Nguyen, L.A., Dellaportas, S., Vesty, G.M., Pham, V.A.T., Jandug, L. and Tsahuridu, E. (2022), "The influence of organisational culture on corporate accountants' ethical judgement and ethical intention in Vietnam", *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, vol. 35, no. 2, pp. 325—354. DOI: <https://doi.org/10.1108/AAAJ-05-2020-4573>

15. West, A. and Buckby, S. (2023), "Professional judgement in accounting and Aristotelian practical wisdom", *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, vol. 36, no. 1, pp. 120—145. DOI: <https://doi.org/10.1108/AAAJ-09-2020-4949>

16. Caniago, I., Yuliansyah, Y., Dewi, F.G. and Komalasari, A. (2023), "Islamic work ethic in behavioral accounting", *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, vol. 14, no. 8, pp. 1281—1299. DOI: <https://doi.org/10.1108/JIABR-05-2021-0152>

Стаття надійшла до редакції 23.11.2025 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

**Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)
Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292**

e-mail: economy_2008@ukr.net

viber: +38 050 3820663